NOVICE
kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII. V sredo 26. rožnika (junija) 1850. *List 26.*

Priporočílo reje žídnih gosenc ali sviloprejk.)*

Ljubi kmetovavci! Dostikrat ste že od svojih sinov slišali, ki so na Laškim vojaki bili, de imajo Lahi denarja dovelj. Ravno takó so vam gotovo tudi pripovedovali, de se Lahi z rejo sviloprejk močno pečajo, kar jim veliko denarja v deželo privabi.

Sviloprejke so majhne živalice in našim škodljivim gosencam močno podobne; te živalice svilo (žído) predejo, iz ktere se toliko drage obleke za ženske in možke napravi, to je, kikelj, podjopčev, pripasov, rut, čapic, trakov i. t. d. tudi večidel cerkvenih oblék je svilnatih, kterih se pa veliko in na debelo ne da omisliti zavoljo ljudí, ki se na svetu množijo in od léta do léta krasniši in dražji oblačijo.

Nobeno delo na deželi ne da takó malo opraviti, kakor klaja in snaženje sviloprejk, in ravno zató nemorejo pri nobenim delu na deželi otroci in hromi in opešani ljudje toliko opraviti, kakor pri sviloreji.

Nobena veja kmetijstva ne potrebuje takó malo potroškov, kakor ravno sviloreja; zakaj, kdor ima le nekoliko murbinih drevés, zamore tudi v svoji navadni kmetiški hiši 10 do 12 funtov žídnih mešičkov (kokonov) le na kacih deskah ali pa lesah, kakoršne se za sadje sušiti rabijo, v malo tednih pridelati.

Noben oddelek kmetijstva tudi toliko pridelka ne prinese kakor sviloreja; en sam otrok od 10 — 12 lét in en star in bolehen mož sta dovelj 20,000 svilnih červičev celi čas, dokler se ne zapredejo, to je, 34 dni preživiti, zapredene mešičke pobrati in kar je k temu treba v desetih dneh opraviti.

Za 20,000 červičev je tudi dovelj 240 štirjaških čevljev prostora, kteri napredejo v 44 dneh na Štajarskim 50 funtov žíde, ktero družtvo svilopreje na Štajarskim funt po 50 kr. plačuje, in po tém takim se dobí za 50 funtov omenjene žíde v kokonih 41 gold. in 40 kr., ktere sta si otrok in star mož v 44 dneh prislužila.

Iz tega vidite, ljubi kmetje, de si nikjer takó lahko in takó hitro pri kmetíi toliko dobička pridelati ne morete, kakor pri sviloreji, in ravno zató imajo vaši sinovi tudi prav, ker pravijo, de si Laški kmetovavci nar več svojiga premoženja pri sviloreji pridobé.

Naj veči korist, ki si jo kmetovavci po sviloreji prívabijo, sta tudi cesarica Marija Terežija in nje sin cesar Jožef II. že pred več kot 80 léti spoznala in kmetovavcam serčno in vživo priporočevala, se z njo pečati. Sviloreja pa v deželi le takrat veliko koristi prinese, ako se je kmetovavci sploh zraven svojiga kmetovanja od polovice véliciga travna do konca rožnika poprimejo, ker ravno v tem času nimajo nobeniga poglavitniga dela pri svojim kmetovanju.

Če hočejo posestniki svilorejo vpeljati in na visoko stopnjo povzdigniti, morajo skerbeti, de murbinih drevés dovelj zaredé in se s svilorejo le toliko časa pečajo, dokler se je kmetje poprimejo, in začnó sami žídne červe rediti.

Se je ljubezen do sviloreje enkrat pri kmetu vnela, potem še le bodo imeli naj večji korist od reje murbinih drevés, ker bodo perje majnšim posestnikam, kmetam, kajžerjem, sabenjcam i. t. d. lahko po nar nižji ceni — funt po pol ali pa po krajcarji — prepustiti zamogli.

Naj veči posestniki in gradniki zamorejo pri kmetu s svojimi koristnimi izgledi nar prej h kaki reči ljubezen obuditi, in če se bodo sviloreje poprijeli kakor gré, bodo deželo gotovo v malih létih na veči stopnjo premoženja povzdignili, in zató jim bodo tudi vnuki in vnukov vnuki hvalo po širokim in dolgim prepévali na veke in veke! —

*) Iz nagovora, s kterim še začnejo hvale vredne nove bukve slavniga prof. Hlubeka od reje murbnih drevés in žídnih gosenc, ki se bojo tudi v slovenski jezik prestavile. Vred.

Dobrovoljna beseda, kako naj se kmet pri odkupovavnih komisijah grajšinskih davšin zaderží, kteri se želí škode varovati.

I. Namen in pomen vzdignjenja grajšinskih davšin po patentu 7. kimovca 1848.

Dan za dan vidim, kako ubogi kmetje neprav zapopadejoče opravila odkupovavnih komisij v svojo lastno in svojih naslednikov veliko škodo le vedno in enoglasno trobijo: „Cesar so dali oznaniti, de so vsi gosposkini davki proč, in de grajske gosposke nimajo nič več od kmetov terjati.“ To je resnično, in pri tem tudi ostane. Vse grajšinske davšine so vzdignjene, in grajšine nimajo pravice kteriga koli opravila ali davka od svojih nekdanjih kmetov terjati. Pa s temi besedami presvetli Cesar niso rekli, de za vse te vzdignjene davšine ne bo treba nič plačati; marveč v ravno tisti postavi, ki je davšine preklicala, namreč v patentu 7. kimovca 1848 in 4. sušca 1849, se bere pristavek, de vse grajšinske davšine so proti nekolikšnimu odškodvanju vzdignjene. Kdor tega ne verjame, naj gre k svojim nadžupanam (Oberrichter) naj si da pokazati gor imenovana patenta, in naj ju sam z lastnimi očmi pregleda in preiše, tode ju mora od začetka do konca prebrati.

Kakó bi tudi môglo biti mogoče, de bi vladarstvo enimu delu ljudstva, namreč grajšakam vse premoženje proč vzelo in ga drugim delu ljudstvu, namreč kmetam, podelilo.

Za tako varstvo pravic, in za tako slabo spoštovanje deržavnih in čerkavnih postav bi se mogel vsaki deržavljan lepo zahvaliti, kteri v deržavi iše varstva svoje osóbe in svojiga premoženja, in za to velikim potroškam vladarstva obile davke odrajtuje. Vladarstvo je postavljeno, de nas krivíce varje, ne pa de bi nam samo

krivíco delalo, nas ropalo ali pokradlo. Kdor danes sosedoviga premoženja ne spoštuje, se zna jutri mojiga lotiti. — Kam bi potem takim mi vsi prišli? — Ljubi bratje! Če čmo vkup živeti, moramo vedno poglavitni nauk pred očmi imeti, ki pravi: „Kar tebi ne dopade, drugimu ne stori.“ Če se vi tega nauka ne bote deržali, če vi ptujiga premoženja ne bote spoštovali, se bodo kmalo ljudje najdli, ktere bo po vašim premoženju lakalo. Pomislite! ali ne bo to jama, ktero ste si sami kopali? ne bo to delo zvesto posnemanje vašiga slabo prevdarjeniga izgleda?

Iz tega znate lahko presoditi, de pravično, svoje dolžnosti dobro in spodobno zapopadejoče vladarstvo ni zamoglo vsih gosposkinih davkov brez vsiga odškodovanja preklicati, pa tudi vse odškodníne ne na-se vzeti. S pervim pričetjem bi bilo vladarstvo storilo veliko krivico bivšim grajšakam, ker bi jih bilo obropalo, namesto po dolžnosti njih pravice varovalo; z drugim pričetjem bi si bilo vladarstvo brezštevilne dolgove in potroške naložilo, ktere poplačati bi mu nikakor ne bilo mogoče. To pretehtaje je vladarstvo po srednji poti mahnilo in ukaz dalo: „Vsi gospóskini davki, v denarjih, v blagu in delu imajo nehati, nekteri proti milostnimu odškodovanju, drugi brez vsiga odškodovanja.“

Milostno odškodovanje obstojí v tem, de od presvetliga cesarja zvoljene komisíje po prav niskih kupih precenijo vse kmetovavske davšine v blagu in delu, in od ukupšine vsih v denar prerajtanih nekdanjih gosposkinih davkov terpí tretjino prejšni grajšak, tretjino bo vladarstvo plačevalo, in zadnjo tretjino mora kmet odškodovati.

(Dalje sledí.)

Satan ljuliko seje.

„Novíce“ so že povedale, da naj kmetje pridno grejo h distriktnim komisijam zavolj urbarskih in desetinskih rajting; da se ta reč enkrat popolnama poravná. Ker pa dober svet nikoli od več ni, ga moram še enkrat ponoviti — morebiti da se omaje še kakoršna terdovratna glava in obvarje pred skrivnimi zapeljivci, kteri po ovinkih uboziga kmeta sleparijo in tako njemu pravo spoznanje ravno v tistim času zaverajo, ko se mu ima zora popolniga odrešenja prikazati.

Meni je na znanje prišlo, da kmetje po Gorenskim dobivajo pisma brez imen ali podpisa, v kterih se jim svetuje: „de naj nikar ne grejo k tem rajtingam, ker jim ne bo treba nič plačevati, če k rajtingam ne pridejo.“ Dolžnost moja kakor vašiga namestnika pri deželni komisíi in kakor cesarskim postavam vedno vdaniga deržavljana me veže, vas varvati pred vsakim tihotapcam — on je satan, ki na skrivnim ljuliko seje, da bi rodíla kmetu plevél namest žíta. Če vam taki skrivni svetovavci dobro želé, zakaj se ne imenujejo, de bi jih poznali, bi lahko po njih okoljstavah prevdarili, ali jim je za kmeta res kaj mar ali ne! Gotovo nimajo takih imén, da bi se jim verjelo, zató morebiti take skrivne pisma drugim podkladajo, da bi se jim bolj verjelo. Kdor vam tedaj kaj tacíga svetuje, je volk v jagnjetovi koži — in že sv. pismo nas varje pred njim. Da bote prav popolnama spoznali napčnost takih svetov, hočem na dalje govoriti:

Grajšine morajo od vsakiga kmeta posebej vse davšine zapisati in v dnarje prerajtati, te spiske pa dobijo distriktne komisíje v roke. Grajšinam se ne more ravno za zlo vzeti, če se kaj zmotijo pri tem delu, ker je zlo težavno, in v svojo škodo se noben človek rad ne zmoti. Tudi je dosti davšin, kterih iména se dajo prekerstiti v bolj dopadajoče, kakor so bile nekdanje iména pred sto leti, ko še nemški jezik takó omikan ni bil, kakor zdaj. Lahko se zapiše namest „pasji oves“ Hundshafer), „borštni oves“ (Forsthafer) i. t. d. Lahko bi bilo, de bi novo imé kaj bolj nedolžniga naznanilo, kakor staro imé, ktero na ravnost z besedo pravico pové. Če bi se — postavimo — kaj taciga pripetilo, kaj mislite: za kteriga bi bilo bolj prav, če kmet k rajtingi ne pride? Na to odgovorim, kar ukaz 12. septembra 1849 v §. 104. pravi, to je: „če kdo ne pride k rajtingi, bo plačal, kar se mu bo določilo in pravice ne bo imel, se naprej pritožiti.“ — Prevdarite samí, ali je tak človek vaš prijatel, kteri vam kaj taciga svetuje? Na dalje. — Tak človek je tudi podpihovavec, zató, ker svetuje nekaj, kar je postavam na ravnost nasproti.

Še enkrat vam tedaj priporočim: pojte radovoljno k rajtingam, poišite stare urbarske bukvice in nesite jih k distriktnim komisíjam, kader bote povabljeni; oni imajo dolžnost lepo in prijazno z vami se pomeniti, tode tudi vi ne bodite robasti, ampak prijazni in dobrovoljni — z lepo se ložej kaj poravná, kakor z napuham, ošabnostjo, z vpitjem ali razsajanjem. Pokažite z omikanim vedenjem, de ste godni, biti samostalni možje, de ste vredni biti odvezani zemljišniga podložtva. Takó bojo mogli omolkniti tisti rakovci, kteri vedno pravijo, de je ljudstvo še preneumno za vstavno svobodnost. Če imate zaupanje na me, verjemite mojim resničnim besedam; če pa mojim besedam ne verjamete, je to znamnje, de nimate več na mene zaupanja in jest bi mogel po tem takim zapustiti tisti sedež, na kteriga me je le vaše zaupanje postavilo — potlej naj vas namestuje tudi skrivni svetovavec, ki vam lažnjive brezimne pisma pošilja.

Ambrož.

Že spet ogenj v Vodiški fari.

Že spet smo ogenj v Vodiški fari imeli. Ponoči o pol 12. med 17. in 18. t. m. ste v Bukovci spet 2 kmetiški hiši s svojimi poslopji pogorele in pa en pod (skedenj) nekiga tretjiga gospodarja. Tudi pri tem ognju so okolišne take, de se ne da drugači misliti, kakor de je zažgano bilo.

Od sv. Matija sèm je zdaj že v petič v Vodiški fari gorelo. Ljudje so tako ostrašeni, de so vsi prepadeni, nekteri skorej nič ne spijo; nočí se že naprej boje, in se vsi zganejo, če le ura bije, in res prav čuditi se je, de do dobriga ne zbolé. Zavarvani so zdaj pri nas do maliga vsi. To blodenje je pa že prazno, da si posestniki sami zažigajo, de dnarje dobé in ložej na novo zidajo in eimprajo. Pri nas se že nič taciga misliti ne da.

Po kmetih je to velik križ, de se ljudje pri ognju nič razumno ne znajo obnašati, de jim gasivniga orodja manjka, de ljudje veči del prazni k ognju prileté in de veljavnih poveljnikov nimajo. Vsaka srenja naj bi imela kake za to postavljene možé, de bi pri ognju poveljstvo imeli, in možaki naj bi vselej sekire in cepine, ženske pa škafe seboj prinesle. Silno neznano je viditi, de cele rajde ljudi pri ognji leno kakor de bi bili okamneli stojé, de možaki tabak pijó in križem roke deržé; če se vpije: vode, vode! se je le poredkama kaki škafec dobi in še ta, ker je je premalo, ogenj bolj oživí kot pogasí.

Prepričali smo se, kako koristno bi bilo, de bi vsaka veči srenja, ali vsaj vsaka fara imela špricovnico in pa več spledenih in posmolenih vedrov, kteri se pri metanji s streh ne razbijejo in se tudi veliko ložej nosijo in eden drugimu podajajo.

Naj nam c. k. okrajne poglavarstva tudi h temu kaj pripomorejo, zakaj brez njih tudi v novo vpeljanje srenje nič ne bojo storile.

Jernej Arko, fajmošter.

C. k. licealna bukvarnica v Ljubljani.

(Konec.)

Shranjena je v šolah v drugim nadstropju v šeste-

rih sobah, od kterih ste dvé posebno veliki, in sicer v 105 velicih in 4 manjših omarah. Bukev pa, večidel pravdoslovskih, ki jih je bukvarnica od poprejšnjiga tukajšnjiga dvorniga svetovavca, visokočastitiga grofa D. Welsperga pretečene velike šolske praznike podarovanih dobila, bo tudi kaki dve omari, ktere pa še niso za občinsko rabo v red djane.

Od bukev posameznih oddelkov slovstva ni tukej naša naloga govoriti, zakaj od nobeniga oddelka nemoremo reči, de je popoln; še ondi, kjer imajo bukvarnice po več tavžent gold. dohodkov na léto, niso tako popolni, de bi v njih ničesar pogreševati ne bilo.

Po verhu le toliko rečemo, de sta oddelka gerških in rimskih klasikarjev z bukvami še skorej nar bolj oskerbljena, po kterih šolska mladost in drugi bravci segajo, akoravno se v njima še marsiktera škerbina raznih slavovitih bukev najde, po kterih najbolj gosp. učeniki Ljubljanskiga gimnazija poprašujejo, ktera se bo pa sčasama po mogočosti tudi zamašila. V omarah nemških klasikarjev se vidijo le posamezni slavoviti pisatelji; škoda, de ni polje nemškiga parnasa s krasnimi cvetlicami bolj zasajeno, po kterih šolska mladost močno hrepení in vseskozi poprašuje. Z laškimi, francozovskimi, angležkimi in pa španjskimi klasikarji je licealna bukvarnica nar slabši preskerbljena, čeravno je vseskozi prašanje po njih. Med vsimi pa laških nar bolj pogrešamo. Z Lahi smo tako rekoč sosedje, s kterimi imamo vseskozi opraviti, škoda velika, de nimamo več slovstvinih pripomočkov v rokah, de bi se že od mladih nog z njih slovstvam in slavovitnimi pisatelji italijanskiga parnasa soznanili; škoda, de imamo v Ljubljani učilnico laškiga jezika in slovstva, ktere se šolska mladost z veliko koristnostjo in pridam od léta do léta bolj poprijemlje, in žali bog! le premalo bukev, po kterih ona hrepení. — Če bi ne imela Ljubljanska bukvarnica naslednjih laških pisateljev, to je: La sublime scuola di G. de Valenti, Ariosto, Dante, Petrarca, Monti, T. Tasso, Goldoni, Machiavelli in komej dveh porabljivih besednjakov, takó bi se ne moglo nikomur z italijanskimi bukvami vstreči. Kar ima pa francozovskih, angležkih in španjskih klasikarjev, se tudi lahko na perste soštejejo. Pravdoslovskih bukev ima dovelj, tode le starih, ktere sedanji pravdoslovci komaj po iménu poznajo; novih pa le toliko, kolikor jih je pretečeno léto podarjenih dobila; zgodovinskih bukev ima naša bukvarnica tudi dovelj; zemljopisnih, natoroslovskih, kemijskih, kmetijskih in pa rudnijskih pa srednjo reč. Z botaniškimi bukvami je licealna knjižnica dosti dobro preskerbljena, ona ima lepih bukev s podobami raznih rastljin in zeliš veliko, le škoda de pri miru ležé, kar je v Ljubljani botaniška šola jenjala; z matematiškimi in naravoslovskimi bukvami ni takó, ako jih ima ravno brojno nabéro, previdena, kakor bi jih bilo za sedanji čas želéti. Tudi bogoslovskih bukev ima dovelj, tode večidelj iz poprejšnjih časov.

S slavjanskimi bukvami se Ljubljanska bukvarnica do leta 1845 ni mogla bahati, po mačehje je bila ž njimi previdena; pa sej ni moglo tudi drugači biti. Kdo se je do léta 1848 s slavjanskim slovstvam ali pa z bukvami drugi pečal, kakor le posamezni prijatli slovenščine? Koliko Slovencov je bilo pri nas, de bi bili svoj domorodni jezik ali pa slovstvo čislali, ali po omenjenim slovstvu in bukvah segali? Več jih tacih poznamo, ki so se sramovali, de so slovenske kerví, ne pa de bi se bili s slovenščino ubijali. — Ravno takó se je tudi s slovenščino sploh godilo, in se žali bog še zdej godí. Komu je bilo mar, de bi bil slovenske bukve skupej zberal? Kteri bukvarničar Ljubljanske bukvarnice je bil za kej taciga vnet? Razun M. Čopa se ni nobeden s slovenščino pečal. Kar je imela licealna bukvarnica do léta 1830 slavjanskih bukev, so bile večidel iz baron Cojzove knižnice pred ali potlej v licealno prišle. S Kopitarjevo nabéro se je pa Ljubljanska bukvarnica jako opomogla, in sicer takó, de se zamore reči, de se, razun dvorne Dunajske bukvarnice, morde nikjer po celim Avstrijanskim toliko in tacih slavjanskih bukev skupej ne najde, kakor v Ljubljani.

Od druzih oddelkov pa, kterih nismo v mislih imeli, nimamo nič posebnige povedati.

Od posebnih prestojnost in imenitnost ne bomo govorili, od enacih le toliko povémo, de je Ljubljanska bukvarnica naj bolj osobite in naj dražji bukve od časa do časa po sesarskih darilih dobila; naj starši bukve ima pa od leta 1470.

Vodji Ljubljanske c. k. licealne bukvarnice so bili po versti naslednji: pervi je bil že gor omenjeni gosp. F. Wilde; po njem o Francoskim vladarstvu Mihael Lieb in pa grof Hieronim Agapito, za njima po zopetni srečni avstrijanski premagi M. Kalister do léta 1829, po njem M. Čop do leta 1835, ko je bil valovih Save 6. maliga serpana nemilo smert našel in po njegovi smerti jo je vladal do 13. prosenca t. l. pa Dr. Jož. Kalasanec Likavec *). — Popisali so jo pa in večidelj takó vredili, de se zdej brez velike zamude časa vsake bukve kmali najti dajo: gospod Jož. Kalasanec Likavec; gospod Miha Kastelic, skriptor bukvarnice in pa podpisani. De se pa pri tem delu M. Čopu krivica ne zgodí in zasluge ne prikrajšajo, moramo povedati od njega le toliko, de je bil on delo, ktero je bilo neizrečeno potrebno, osnoval in bukvarnico le popisovati pričel, ktero delo so pa njegovi naslednjiki s združenimi močmi v letu 1842 doveršili. Ljubljana 23. velciga travna 1850. J. Kosmač.

Od omike slovenskiga jezika.

(Konec.)

Drugači pa bi bilo, ko bi se v slovenskim jeziku tudi novo in skozi in skozi domače imenstvo vpeljati hotlo. V ti prigoji bi se moglo, se vé de, še veliko noviga zličiti in stvariti. Tode z dogotovljenjem tega dela, v kterim so ravno Slovenci med vsimi drugimi slavjanskimi narodi nar imenitnisi poskušnje skazali, bi Slavjani v zadevku omike svojiga jezika nekaj storili, kar do sedaj še v nobenim drugim omikanim živim jeziku ni storjeniga bilo. In take hvale vredne poskušnje nekterih šolskih učenikov mende pisavic omenjeniga sostavka v mislih ima, kadar od novoslovenskih modrovanj govorí. De bodo bravci od takih poskušinj ložej soditi zamogli, hočemo tukaj en izgled vpeljati. Ako se postavim učenik pri zlagi štirih rajtinskih načinov (rajtvil) namest latinskih imen: addition, subtraction etc. domačih besedí posluži, ktere so iz slovenskih korenin speljane, in namest addition soštеja ali soštetev, namest subtraction, odšteja ali oddaja namest multiplication povzema ali množitev, in namest division razdela ali delitev rabi; takó bodo otroci ne le veliko ložej razumeli, kaj te imena v sebi imajo, ker jim je pomen njih korenin že iz navadnih glagolov sošteti, odšteti, povzeti i. t. d. dobro znan; ampak jih bodo tudi veliko ložej, kakor neznane latinske imena zamerkali in v spominu ohranili. Res je sicer, de so take besede novije; pa če so pripravniši in umevniši, kakor stare ptuje, zakaj bi se ne vpeljale? — Tudi drugi jeziki, kterim se omika ne

---

*) Ker je bil ta sostavek že pred izvolitvijo visoko spoštovaniga gosp. Kastelica za vodja c. k. Ljubljanske licealne bukvarnice spisan in vredništvu podan, manjka v versti imenovanih mož naš novi vodja g. Kastelic, kteriga izvoljenje je vsim Krajncam prav po godu. Vredništvo.

more odreči, imajo dosti taciga novijstva. Takó postavim je bil latinski jezik o dobi Cicerona gotovo že omikan; in vender koliko novih imen je Ciceron vpeljal, post. evidentia, beatitas, domumitio etc. Naj pisavic le bere njegove lib. Academicorum, Lucullus, De finibus, De officiis, Quaest. Tuscul. i. t. d. in se bo od tega prepričal, kolikor le hoče. — Tudi Nemci imajo še dan današnji dosti taciga novinčenja, postavim: Bereich, beanspruchen, Bevorwortung i. t. d. brez de bi se njih jezik zavolj tega neomikan imeti mogel. Po enakim, — de na poprejni izgled nazaj pridemo — bi bile tudi za nemške učence namest poprej opomnjenih latinskih imen: addition, multiplication etc. nemško, post.: Zusammenzählung, Vervielfälltigung i. t. d. gotovo veliko umevniši, ko bi že latinske v vsih nemških bukvah vpeljane ne bile, in od kterih Nemci več odstopiti ne morejo, brez de bi vsih takšinih do sedaj pisanih bukev neumevnih in nerabnih ne storili. Drugači pa je v slovenskim jeziku, kteri do sedaj, posebno v umetnijnih rečéh še malo bukev in pisav ima. Toraj bi bila za vpeljanje noviga domačiga imenstva v slovenskim ravno sedaj nar zgodniši doba! — In ko bi se to v popolnosti zgodilo, kar vsi goreči domoljubi takó hrepeneče želé: tedaj bi ne le omika slovenskiga jezika omiko vsih drugih živih jezikov delječ presegle; ampak, kar bi nar večji in nar imenitniši dobiček bil, tista *železna stena*, ktera sedaj viši omiko prostiga ljudstva pri vsih narodih tako močno ovira in brani, ker jim umevnost skoraj vsih umetnijskih in vedoslovnih bukev zaklepa — ta železna stena — pravim, bi padla, in bukve vsih vednost in umetnij bi ne le tistim bravcam, ki so v greškim in latinskim jeziku zurjeni, ampak vsim omikanim slovencam, ki bistrejši glave imajo odperte stale, in takó bi se prebrisnost in oglaja in od tod izvirni blagor slovenskiga naroda na nar višji stopnjo, ki je ljudstvu mogoče, povzdignití zamogel. — Vender pa, de bi ta namen popolnoma dosežen bil, se samo zastopi, bi moglo celo imenstvo v domače prenešeno biti; zakaj če bi tudi le en del od gerškiga in latinskiga še ostal, bi bila umevnost umetnijskih bukev in pisav še zmeraj s znanjem greškiga in latinskiga jezika pogojena. Pri tem pa tudi ta prizadeva ni tako težavna; kakor si marsikteri misliti utegne. Velika bogatost in mnogoterost, ki jo slovenski jezik v končnih zlogih ali izhodih svojih imen ima, to délo zlo polajša, in storí, de se tudi nar manjši zakloni in zapoge (Nuancen) zaumenov z ravno tisto besedno koreníno naznaniti zamorejo. (V dokazo tega in v poljubno rabo spodej*) en par izgledov podverstimo). Kakor slišimo, hoče ravno sedaj Ljubljanski slovenski zbor v svojim velkim,

---

*) a) Iz koreninc da (v besedi: dati) se dajo po mnogih izhodih brez prilogov, glagolov in privetov (Adverbien) naslednje imena speljali:
Da-j Geben — in zusammengesetzten Namen (radodaj, Erngeber),
Daj-a Gabe (dodaja, razdaja, podaja i. t. d.)
Daj-k Kleingabe (zdajki, kleine Ausgaben).
Daj-enje Das Geben.
Daj-anje Das Oftgeben.
Daj-ovanje dto. (razdajovanje).
Daj-ba Gabe (nicht gebräuchlich).
Daj-ilo Gabe, Gebung, Art und Weise der Gebung. Anmerkg. Die terminationen ilo, elo, alo bedeuten häufig das Object und die Handlung, öfters nur das Object allein, geeignet aber sind sie auch zur Bezeichnung der Art und Weise der Handlung
Daj-alo dto.
Daj-alost Die Eigenschaft zu geben.
Daj-ališe Gebungsort.
Daj-nina Das Gegabe oder die Entgeltung für das Geben.
Daj-šina Das Gegebene, oder zu Gebende.
Daj-šinik . 2 = = = = = 1 = Geber (gemein).
Daj-stvo Gebungswesen und das Geben.
Daj-nost Die Eigenschaft, zu geben (radodajnost Erngiebigkeit, zdajnost die Ausgiebigkeit). Die termination in ost, wenn sie nicht zur Wurzel gehört, bedeutet allezeit eine Eigenschaft.
Daj-livost Die Eigenschaft gern zu geben.
Daj-činost dto.
Daj-avic Geber.
Daj-ač Geber (verächtlich).
Daj-nik Geber in zusammengesetzten Wörtern (podajnik).
Daj-avnik Oftgeber (Instrument) — podajavnik-, nica Reichgabel. Die Ausgänge avnik- avnica, evnik- evnica, ivnik- ivnica bezeichnen gewöhnlich ein Instrument oder Behältniß u. d. gl.
Da-nost Gegebenheit? z. B. Vdanost, Ergebenheit.
Da-vk Steuer, Giebigkeit.
Da-všina dto. dto.
Da-všinstvo Steuerwesen.
Da-cija dto.
Da-ča dto.
Da-t Gabe — in zusammmengesetzten Wörtern (blagodat božja Gottes Segen).
Da-ta (dota) Heirathsgabe.
Da-r Gabe, Geschenk.
Dar-ilo Schenkung, Opfer.
Dar-nina Das Geschenkte oder zu Schenkende.
Dar-šina dto.
Dar-stvo Das Schenken, das Schenkungswesen.
Dar-enje das Schenken, 2. das Opfern.
Dar-ovanje Das Oftschenken, 2. Oftopfern.
Dar-nik — nica Geber, 2. Opferer, Geberinn, Opferinn.
Dar-ovavic — ka Schenker, Belohner, 2. Opferer.
Dar-in Geber, Schenker (gemein).
Dar-itev Opfer, Opferung.
Dar-va (statt darba) Beneficium?
Dár-ovnik (dárvanik, dárvanc) Beneficiat?
Dar-ovalo Opferung? Altar?
Dar-iše Opferungsort. Die termination iše oder eliše bedeutet, ein Paar oder drei Wörter ausgenommen, allezeit den Ort oder Platz der Sache.
Dar-ovališe Opferungsort, Altar?
Dar-ivšina Das Geopferte oder zu Opfernde.
Dar-ivnik Altar.
Dar-ivnica, oder ovavnica Opferkasten.
Dar-lja Opferwesen, Liturgie?
Dar-ivna (vednost) Liturgie.
Dar-ivstvo Opferungswesen.
Dar-nost Geneigtheit zu geben (blagodarnost Wohlthätigkeit).
Dar-ljivost oder dar-ežljivost Freigiebigkeit.
Dar-ovitnost Fruchtbarkeit.
b) Iz korenine vze (v besedi vzeti):
Vze-tje Das Nehmen.
Vze-tev dto. (privzetev, die Zuhilfenahme).
Vze-vanje Das Oftnehmen.
Vze-manje dto.
Vze-va die Nehmung.
Vze-ma dto. (zavzema die Wundernehmung, prevzema die Uebernahme, 2, Affect., nadvzema die Vornahme, Vorsatz?)
Vze-mic Nehmer.
Vze-maj Ein Act des Nehmens.
Vze-mik Ein Act des Wenignehmens.
Vze-mlej Was sich Einmal nehmen läßt.
Vze-vnost Eigenschaft zu nehmen,
Vze-mnost dto.
Vze-movnost Eigenschaft oft zu nehmen.
Vze-mljivost Nehmbarkeit, oder die Eigenschaft gern zu nehmen.
Vze-mnik der Nehmer, auch der Genommene, z. B. dovzemnik der Aufgenommene.
Vze-mništvo Die Körperschaft der Nehmer.
Vze-mavic Der Oftnehmer.
Vze-mač dto. (verächtlich).
Vze-mun-muh Der Nehmer (verächtl. Vergrößerung).
Vze-mavnik-ica Das Werkzeug, oder das Behältniß, zu nehmen.
Vze-malo Die Handlung oder das Werkzeug zu nehmen, auch Art des Nehmens.
Vze-malost die Genommenheit.
Vzem-šina Das Genommene oder zu Nehmende.
Vze-mnina Das Object oder Entgeltungsgebühr des Nehmens.

že pred nekaj časam pričetim besedivniku po posebno odvoljenih možeh to velikotno navdajo v djansko doveršilo speljati. — Neumerjoča slava ostane serčnim doveršnikam tega v slovíi nar imenitniši dela!

Če je tedaj po tim takim iz dosedaj vpeljanih djanskih dokaz ko beli dan očitno, de je slovenski jezik ravno takó omikan, kakor nemški, ali vsaki drugi, kteri se ptujiga imenstva posluži: kakó zamore pisavic v sklepu svojiga sostavka reči: de še le po tem, ko naš jezik omiko doseže, „se nam ne bodo več z usmiljenjem ali clo špotvaje smejali, kadar bomo na vstanovitev jugošlavjanske (bi moglo rečeno biti: slovenske) visoke šole silili! — Mi saj pri razglasu tega vošila, od kteriga je pri nas dolgo in veliko govorjeno bilo, nismo nobeniga vidili, de bi se nam bil usmiljeno ali clo špotvaje posmehoval; in smo te misli, de bi tudi tedaj, ko bi naš jezik še ne bil dosti omikan, naprava visoke šole na Slovenskim nobena nerodnost ne bila, ker bi jo ravno ta naprava nar močnejši pospeh k omiki jezika in ljudstva podati zamogla. — Tolikanj bolj pak nas more začudenje prevzeti, de se pisavic taciga usmiljeniga posmehovanja bojí, ker od strane našiga jezika, ki je svojo slovijsko omiko že davnej spolnil, nobeniga nasprotka več ni; in ker slovenski narod zunaj dvojnih ali trojnih latinskih šol v celim svojim okrajstvu še nobene viši šolske naprave nima. Cela Kranjska dežela (z edino snemo Kočevja) je slovenska, polovica Štajarskiga je slovenska, tretjina Koroškiga je slovenska, dve tretjini Istrijanskiga in več ko polovica Goriškiga so slovenske! — Le v *slovenskim jeziku* in s *slovensko besedo* zamore slovenski narod omikan in zbrisan biti; in visoka šola ali vseučilina, v okrajni slovenskih deželá vstanovljena, bi ne le velikimu številu slovenskih mladenčev viši učenstva po mnogim zlajšala, ampak tudi deržavi v slovenskim izurjene vradnike, in narodu učenike in učene rodíla, kteri bi bili v vsih odvetkih znanja in vednosti njegove omike in blagor zverševati v stanu. — Ali pa taka mila zvezda, ktera je v Avstrijanskim cesarstvu že skoraj vsim narodam zasvetila, tudi nam kterikrat prisveti, — to ostane od blagoserčnosti Avstrijanske vlade, po kteri nobeniga naroda za zmiraj pozabiti ne more in ktera sedaj po vstavnim vodilu nobeniga drugim zad ne stavi, — z odkritoserčnim in morebiti tudi z nekoliko nadležnim zaupanjem pričakovati. — Tode, če se taki glasovi, kakor jih pisavic iz Čateža naznanuje clo očitno zaslišati dajo, bi se skoraj ne bilo čuditi, če bi viši oberníki in vladniki deržave takšino deželo ali ljudstvo za dosego take dobrote nezmožno ali clo nevredno spoznali. — Zraven moramo pri ti priliki še pristaviti, de, ko bi se to naše upanje kdaj spolnilo, in nam dobrota visoke šole dovoljena bila: smo daljej od takó tesnih misel, kakor jih pisavic razodeva, de bi namreč tedaj hotli vsim ptujim jezikam slovo dati, in vse nauke le v slovenskim jeziku imeti. Kdor prevdari, de je nemški jezik sredstvo in vezalo vsih avstrijanskih narodov, in de zraven tega tudi zaklad narrodovitniši pismarije ima; bo tako misel gotovo za malo razumno spoznal. Toraj mislimo, de, ko bi se kdaj visoka šola pri nas uterdila, bi bili poglavno le djanski nauki, to je tisti, ki naravnost ravnanje z ljudstvam zadenejo, v Slovenskim; drugi teoretični ali znanski pa, kteri namreč le zasebno znanje učenih v zapopadik imajo, v nemškim; in zadnjič, ker latinski jezik nar bogateji vir vsih učenost in umetnost v sebi zaklepa, in vedno vezalo takó rekoč celiga sveta ostane, nekteri zadevki tudi v latinskim jeziku učiti.

De tedaj na cel zapopadik omenjeniga slovenskimu jeziku in narodu takó sramotljiviga sostavka ob enim odgovorimo; rečemo: de tisti, kteri jezik kakiga naroda, zoper resnico, ali na ravnost ali pod

---

Vze-miše Der Ort des Nehmens.
Vze-mališe Der Ort des Oftnehmens.
Vze-mčinost Die Gernnehmung.
Vze-mstvo Nehmungsweſen.
Vze-tost Die Eigenſchaft des Genommenſeins (navzetost Afficirtheit).
Vze-tost Genommenheit (prevzetnost die Uebernommenheit, Stolz).
Vze-tnik (prevzetnik der Stolze).
Vze-tnež Der ſich etwas genommen hat — verächtlich (prevzetnež der Stolze).
Vze-vstvo Nehmungsweſen.
Vze-tstvo Das Genommenſein.
c. Iz korenine pis (v besedi pisati):
Pis Schrift in zuſammengeſetzten Wörtern (spis, dopis, nadpis).
Pis-ek (spisek Schriften oder Zettel).
Pis-aj Schriftzug.
Pis-je Schrift — in zuſammengeſetzten Wörtern z. B. opisje das Umſchreiben, lepopisje Kalligraphie, zemljopisje Geographie.
— ba (fehlt) Anmkg. Dieſe termination kommt außer den Vokalen nur nach j, d, ž, m, n, r — alſo nicht pisba; ponažba, naroćba ſondern: pisava, ponaša, naročilo oder naroka (wie oporoka Teſtament).
Pis-ilo Das Schreiben (popisilo Beſchreibung).
Pis-nik Schreiber und Schreibinſtrument in zuſammengeſetzten Wörtern z. B. zapisnik Vormerkbuch, dopisnik Korreſpondent, daljnopisnik Telegraph.
Pis-nost Die Eigenſchaft zu ſchreiben (lepopisnost Schönſchreibung, pravopisnost Rechtſchreibung).
— lina fehlt.
Pis-ljivost Was ſich ſchreiben läßt (nepopisljivost Unbeſchreiblichkeit).
Pis-anje Das Schreiben.
Pis-ovanje Das Oefterſchreiben (popisovanje Beſchreibung, Schilderung).
Pis-alo Schreibung, Schreibinſtrument oder Styl? (doch beſſer besedilo).
Pis-ovalo (zapisovalo das Aufſchreiben oder Protokoll?)
Pis-atev Schreibung, Schreibart, Styl?
Pis-ava Schrift?
Pis-avšina Das Geſchriebene oder zu Schreibende u. d. gl.
Pis-avic-avka Schreiber- inn, Schriftſteller- inn.
Pis-ovavic dto. z. B. zapisovavic der Aufzeichner.
Pis-avnik Schreibpult, Protokoll?
Pis-ovavnik — z. B. zapisovavnik Vormerkbuch.
Pis-avnica Schreibſtube.
Pis-avstvo Schreibweſen, Schriftſtellerthum.
Pis-atelj (fehlt im Slovenischen).
Pis-ar-arica Schreiber- inn.
Pis-arija Schreiberei.
Pis-arstvo Schreibgeſchäft, Schreibamt.
Pis-árjenje Das Schreiben (gemein).
Pis-arnik Schreiber (gemein), Scribent.
Pis-arna (nämlich hiša oder izba) oder pisarnica Kanzlei.
Pis-arin Schreiber (gemein).
Pis-arilo Das Schreiben (gemein) 2. Schrift, Pamphlet?
Pis-arinstvo (zbor pisarnikov) Die Schreiberkörperſchaft.
Pis-arivnik Schreibpult?
Pis-aričnik Der gern und leicht ſchreibt, Pamphletiſt?
Pis-arčinost Die Eigenſchaft, gern zu ſchreiben.
Pis-arun-aruh Schreiber (verächtliche Vergrößerung).
Pis-ač Schreiber (verächtlich), Scribler.
Pis-ačenje Das Schreiben (verächtlich).
Pis-mo 1. Schrift, 2. Brief, 3. Schein (z. B. dolžno pismo Schuldſchein).
Pisenm-stvo-menstvo Schriftweſen, Literatur?
Pism-ina Literatur?
Pism-ovina dto.
Pism-ar Schriftgelehrter, Literat.
Pism-arija Schriftweſen, Literatur?
Pism-arstvo Schriftgelehrſamkeit, Literatur?
Pism-arna (izba) oder pisarnica Archiv.
Pism-arina Das im Archiv Aufbewahrte.
Pism-arnik Archivar.
Pism-arništvo (zbor pismarnikov) Körperſchaft der Archivare.

hlimbo dobrovoljnosti znižuje in v sramoto stavi, *rani in prekruši eno zmed nar pervih pvavic naroda*, in — ker čast in blagor taistíga iz njegove omike in pravednosti izvíra, letá pak se le s pomočjo jezika doseči in povikšati da — se *posledno in posledama nad slavo in blagorstvam celiga naroda pregreší.* — —

Molčimo od marsikaj druziga nerodniga in neresničniga, kar pisavic v posledji in sklepu svojiga sostavka na dan prinese; in sklenemo z vošilam: de bi taki pisarniki, preden na poklic pisavstva mislijo, poprej svojo roko na serce in čelo položili, in se brez samoljubja po *čistosti svojih nagibov* in *svitlosti svojih zaumenov* poprašali: in če od obeh straní dobriga odvéta po resnici dočakovati ne morejo, rajši po modrim pregovoru: „Si tacuisses“ etc. do pripravniši dôbe svoje pero, otreseno, na stran v pokoj djali. —r.

Slovenski igri v Ljubljanskim gledišu.

Pretečeno sredo smo vživali po dolgim prenehanju zopet veselje, de smo v Ljubljanskim gledišu v domačim jeziku igrati in prepevati slišali.

Tri okoljšine so storile, de je bilo gledíše takó polno ljudí, de se je vse tèrlo. Enkrat zató ker je bila igra v čast našige Ljubljanskiga deželniga poglavarja po njegovim dohodu s celo rodovíno v Ljubljano napravljena, — drugič zató ker dohodki tega igranja so bili poslednjim pogorelcam na Krajnskim in nesrečnim bratam na Štajarskim po poslednji povodnji namenjeni, — in zraven tega tudi zató, ker že predolgo nismo imeli veselja, domačih iger v gledišu viditi.

Kdor misli, de ljubezin do domačiga jezíka je le prazna beseda, naj gré v gledíše, kader se slovenske igre igrajo in slovenske pesmi pojó — in prepričal se bo, de živí, de živo živí narodski duh tudi v Ljubljani! Tù se najde nar gotovši priča.

Igrane ste bile ta večer dve novi igri, svobodno poslovenjeni in po domačih razmerah obravnani igri, ki ste obé takó dopadle, de nobena druga poprejšnih ni bolj dopadla. Ena se je imenovala: „Kljukec je od smerti vstal“ — druga pa „Vdova in vdovec“. Pa obe ste bile tudi takó izverstno igrane, de si nismo môgli skorej boljšiga želeti, „Kljukec“ posebno, pa tudi „Godernjač“ sta take burke vganjala, de smeha ni bilo konca ne kraja. — Z „vdovo in vdovcam“ smo storili eno in zlo imenitno stopnjo v slovenski igri naprej. Dosihmal so bile naše igre bolj iz srede prostiga ljudstva vzete — v ti igri pa se je pokazalo, de znamo tudi kaj več igrati, kakor samo proste rečí. Gospodični, ki ste igrale, vesela Milika in žalostna vdova; obe ste se obnèsle, de še nikdar nismo takó lepo igrati vidili, — pa tudi „Živko“ in „vdovec“ sta veliko dopadajenje našla in ga tudi zares zaslužila.

Med tema igrama se je pélo. Vse pesmi: Kamilo Mešekova dvopev, Marska čveteropev in J. Fleišmanov kor — so takó dopadle, de so bili pevci glasno klicani.

Pred pervo igro je cela glasba igrala čveteroples „Beseda“, ki je bil na Dunajskim balu pervikrat igran.

Takó smo doživeli spet enkrat vesel večer.

Deželni poglavar, grof Chorinsky, je bil s celo svojo rodovino v gledišu pričijoč, —sm—

Novičar iz Ljubljane.

Svitli nadvojvoda Janez so prišli po svoji obljubi v pondeljik ponoči iz Tersta v Ljubljano. Včeraj je bil veliki slovesni zbor kmetijske in rokodelske družbe, od kteriga kakor sploh od veseliga prihoda ljubljeniga nadvojvoda kaj več povedati danes nemoremo, zató ker smo celi dan ondi opraviti imeli. Bomo tedaj prihodnjo sredo. — V pondeljik zvečer je napravila družba „kazino“ našimu deželnimu poglavarju in njégovi rodovini na čast v krasno okinčani izbáni slovesin plés. — Škof so šli spet na Gorensko birmat.

Novičar iz mnogih krajev.

Po patentu, ki so ga cesar 18. t. m. podpisali, se bojo sodnjištva v gradjanskih pravdnih zadevah (bürgerliche Rechtssachen) po novih postavah 1. dan prihodnjiga mesca začele. — Pri sodnjištvih postavljeni slugi, ki so se dozdaj po nemško „Gerichtsdiener“ imenovali se bojo prihodnji „Gerichtsvollzieher“ imenovali. — 18. dan t. m. so v cesarski denarni smodivnici na Dunaji spet za 12 milijonov razterganih, večidel malih bankovcov sožgali. — V nadvojvodstvu Avstrijanskim se že prav pogostama vravnujejo nove srenje in se volijo srenjske županije. — Čudno vreme je po svetu letas; v nekterih krajih je huda vročina in suša, v druzih se le sliši od hudih ploh in povodinj. Hudo je razsajalo po več krajih 18. dan t. m. toča je veliko poškodovala v mnogih krajih. V Ratečah je bilo kakor na sodni dan. — V nekterih krajih se je nad fižolam, ki je že veselo rastel, nenadama žalostna prikazin zapazila; perje in steblo od zgorej doli sčerní in strohne, kakor se je pretečene leta s krompirjem godilo. — V Istrii, kjer je bila že dve léti zaporedama huda suša, se tudi letas prav žalostno kaže, takó de so začeli miloserčni Teržačanje za uboge Istrijance milodare nabirati. — Kolera nehuje v Pragi. — Poslopje, ki zidajo v Londonu za veliko obertnijsko razstavo bo 2300 čevljev dolgo, čez 400 čevljev široko, 50 pa visoko. — Ban Jelačič je odrinil 22. dan t. m. iz Dunaja in pride 25. v Zagreb. — Rusovskiga cara Miklavža pričakujejo v Londonu, kjer ima zopet s kraljevičem Pruskim vkup priti. — Scer ni nič posebniga noviga v politiških zadévah.

Žalostno oznanilo.

V pondeljik popoldne, ravno na svojiga godú dan, je umerl mnogo spoštovani in ljubljeni gosp. profesor *Janez Kersnik* po dolgi pljučni bolezni v 69 létu svoje starosti. Starček, poln goreče ljubezni do svoje domovíne, — oče svojim učencam, kterih tisuč in tisuč po celi krajnski deželi šteje, je preterpel marsiktero grenjko uro v svojim življenju in še hudo poslednjo rano mu je vsékala nemila smert, ki mu je njegovo nadepolno hčer vzéla. Na njegovim grobu joka do smerti žalostna vdova in mnogo otrok! Iskrena pesem pa, ki so mu jo učenci v njegov god darovati želeli, je postala smertna pesem, in ni se spolnilo serčno vošilo poslednje verste, ki pravi:

„Kdor ima serce, de čuti in ljubi domovja pravice,
„Z nami dans rêci: Gospod! glej na vpijoči tvoj ljud,
„Lét še veliko ohrani nar drajšiga Sina Slovenji!“ —

Alj drugač je sklenila božja previdnost. Naj mirno počiva, — zapustil je v sercu vsih domorodcov veden spomín!

Današnjimu listu je pridjan **21.** dokladni list.

Natiskar in založnik *Jožef Blaznik v Ljubljani.*